

Naj še enkrat poudarim, da nam Mommsenovo pisanje omogoča sproten vpogled v njegova doživljanja, v njegovo delo, spoznavanje in tudi okolje v času, ko je deloma že nastajalo dvoje njegovih velikih del, *Zgodovina Rima* ter *Corpus inscriptionum Latinarum*, dvoje nosilnih stebrov za proučevanje antičnega sveta in njegove organizacije.

J. Šašel, Ljubljana

CORPUS VASORUM ANTIQUORUM, Yougoslavie — Fascicule 4, Sarajevo — Musée National de la République Socialiste de Bosnie — Herzégovine — Fascicule unique, par Maja Parović-Pešikan. Belgrade 1975, 53 pages + 48 planches.

Posle dosta duge vremenke pauze izashla je iz štampe nova jugoslovenska sveska poznate mejunarodne serije CORPUS VASORUM ANTIQUORUM koja obrađuje grčke vaze iz Zemaljskog muzeja u Sarajevu. Ova sveska je ujedno i prva prava sveska ove serije o antičkim vazama iz Jugoslavije, jer su prethodne tri, izashle između dva rata (V. Hoffiller, CVA, Yougoslavie, Fasc. 1 et 2, Zagreb — Musée National; N. Vulić — M. Grbić, CVA, Yougoslavie, Fasc. 3, Belgrade — Musée du prince Paul), sadržavale praiistorijsku keramiku iz Arheološkog muzeja u Zagrebu i Narodnog muzeja u Beogradu i na taj način izlaziše iz uskog okvira tematike koju ova serija obrađuje. U skoroj budućnosti se predviđa publikovanje i ostalih zbirki grčkih vaza iz naših muzeja, Zagreba, Skoplja, Beograda, Splita itd. te će na taj način ovaj još uvek nedovoljno poznati arheološki materijal biti definitivno prezentovan naučnoj javnosti.

Vaze objavljene u Sarajevskom korpusu, sada u Zemaljskom muzeju u Sarajevu, pripadale su ranije različitim privatnim zbirkaма и набавljene su u samoj Grčkoj или на Кипру. Изузетак представљају две вазе са наше територије, један лекит са црним фигурама с краја VI века н.е., купљен у Мостару а нађен, према саопштењу продавца, на острву Хвару (Табла 22, 7—9) и један скифос такође са црним фигурама из прве половине V века, нађен према једном податку у Бару (Табла 19, 5—6, 9). Први недovoljno документовани каталог ове керамике начинио је Е. Буланд почетком овог века (cf. E. Bulanda, *Wiss. Mitt. Bosn. Herz. XII*, 1912, 254—300), али се већ дуже времена наметала као императив нова и акуратна обрада овог материјала. Свеска која је пред нама резултат је дугог и плодног рада у том правцу Маје Паровић-Пешикан, која је уз помоћ наших и страних стручњака успела да на један задовољавајући начин презентује у новој свесци Корпуса овај занимљиви материјал.

Sarajevska zbirka obuhvata kiparske vaze, mikenenske vaze, geometrijske vaze iz Атике, геометријске вазе из Беотије, протокоринтске вазе, коринтске вазе, атичке вазе са црним фигурама, беотске вазе са црним фигурама, атичке вазе са црвеним фигурама, један фрагмент белог лекита, апулске вазе итд. и тако представља у малом заокружен пресеку главних тенденција развоја класичне керамике од раних времена до хеленистичког периода. У том смислу она може да послужи и као изванредан практични приручник свим студентима класичне археологије у нашој земљи који се баве овом тематиком.

Иако је проучавање грчке керамике већ дуже времена у жижи интересовања бројних археолога из многих земаља света, па се обелодањење неких мањих збирки ове керамике не сматра неким посебним догађајем у комплексном истраживању ове тематике, ипак ће поједини примерци из Сарајевске колекција вероватно скренути на себе пажњу многих познавалаца и стручњака својом занимљивошћу, лепотом и оригиналношћу. Између осталих вaza, скрећемо посебно пажњу на пластичну вазу у облику згрченог сатира (Табла 27—28) на чијем је горњем делу насликано црвеним фигурама надметање Аполона и Херакла око Делфјског трonoшца. Пластичне вазе овог и сличних типова јављају се крајем VI века да би своју пуну популарност доживеле у првој половини V века, па и наш примерак, како аутор с правом истиче, припада вероватно том времену. Ваза је ван сваке сумње аутентична, иако су постојала мишљења, због несигурних паралела у до сада познатом материјалу, да је реч можда о фалсификату,

чиме се још више истиче њена оригиналност. Исто тако занимљива и значајна за проучавање развоја грчког вазног сликарства прве половине V века јесте фрагментована хидрија, чији је аутор познати вазни сликар Хермонакс (Табла 34—35, слика 8 у тексту) који је у композицији ове вазе и распореду сликаних фигура применио неке новине. Поједини фрагменти вазе из збирке се такође приписују Хермонаксу (Табла 30, 1—2, 32, 1, 4) док се други комади сматрају делима ученика Берлинског мајстора (Табла 29, 1—3 и 37, 1), Мајстора Пенгезилеје (Табла 36, 1), Меидиаса (Табла 39, 4, 6, 7, 9, 12), Мајстора Мелеагра (Табла 47, 1—3), итд. У овом мноштву целих и фрагментованих ваза, истичемо делимично очувани црвенофигурални кратер са представом битке, датован негде у последњу четврт V века пре н.е. (Табла 44—45, слика 14 у тексту). Мада је вероватно у извесном смислу инспирисан борбом Грка са Амазонкама, што се види по појединим детаљима: различитом облику штитова две сукобљене стране, нагим противницима на једној и обученим у хитоне на другој страни, итд., битка приказана на вазе се одвије између две групе Грка. Која је то битка представљена, и да ли је уопште представљена нека одређена битка, не може се рећи са сигурношћу. Аутор није покушао да да било какав одговор на ово питање, но, чини нам се да би једна ширија анализа ове композиције могла да доведе до занимљивих и важних решења.

P. Vasuћ, Beoград.

ПЕТАР ПЕТРОВИЋ, *Ниш у античко доба*, издање Градина — Ниш 1976. Стр. 202, са 66 слика у тексту, 2 карте, резимеом на енглеском језику (стр. 165—177) и регистром.

Књига Петра Петровића *Ниш у античко доба* наишла је у добар час да попуни једну празнину која се све више запажа у нашој археолошкој литератури када се листају издања посвећена римској провинцијској археологији наше земље. За разлику од праисторије, где се у том смислу у последње време нешто више одмакло, може се рећи да о античкој археологији наше земље још увек недостају публикације, нарочито оне намењене ширим круговима заинтересованих читалаца. Пишчева главна идеја била је стога тако и конципирана: да књига буде разумљива и занимљива и за нестручњаке. Међутим, ово дело умногоме превазилази оваку основну поставку. Наиме, иако из Ниша потиче већи број значајних археолошких налаза, иако су у Нишу вођена ре активно обимна археолошка ископавања у поређењу са неким другим местима, ипак досадашња литература о свом граду у античко време је скромна, археолошка истраживања су публикована укратко или никако, а о неким обимним студијама о овом материјалу нема ни помена. Било је потребно учинити значајан напор да се тај претежно непубликован и несређен материјал сажме у једну целину и презентује публици на задовољавајући начин. Писац је у томе успео, комбинујући публиковано са непубликованим, познат о са непознатим, историјске податке са археолошким материјалом. Због тога свега, књига је изгубила онај популарни карактер како је првобитно била замисљена, и добила несумњиву научну вредност. Истичемо да је ово прва монографија ове врсте у нашој литератури и прва већа синтеза о античком Нишу, једном од главних пунктова у нашој земљи у доба Римског царства.

У зводу књиге писац нас обавештава о историјату истраживања у Нишу — античком Наису — да би наставио даље о изворима о античком граду: писаним, епиграфским и археолошким. После тога, он расправља о настанку имена града и положају вароши у оквиру римских провинција на Балканском полуострву. Даље се говори о историји града у античко доба. Сасвим оправдано, писац почиње ово поглавље расправљањем о племенима која су у предримско доба могла настањивати ово подручје, да би се онда упустио у догађаје око доласка Римљана и оснивања римске вароши на том месту. Потом, он говори о даљем развоју града, његовом изузетном значају у IV веку н.е., о нападима варварских племена, обнови Ниша у доба Јустинијана, и најзад о доласку Сло-